

Türk Edebiyatında Seyahat / Metro'da Edebiyat-Taşkent Metrosunda Bir Şair: Ali Şir Nevâyî

Travel in Turkish Literature / Literature in the Metro-A Poet in the Tashkent Metro: Ali Şir Nevâyî

Tuğçe Nur KESİN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Anahtar sözcükler:

Seyahat, Özbekistan, Taşkent Metrosu,
Ali Şir Nevâyî İstasyonu.

Key words:

Travel, Uzbekistan, Tashkent Metro,
Ali Sher Navayi Station.

ÖZ

Özbekistan'ın Taşkent şehrinde bulunan metro hattı, seyahat edenlerin yolculuğunu kısalttığı kadar her biri sanat galerisi görünümünde olan duraklarıyla da insanların ilgisini çekiyor. Çağatay Edebiyatının büyük ismi Ali Şir Nevâyî'nin hatırasının yaşatıldığı güzel bir örnek olarak "Ali Şir Nevâyî İstasyonu" bu hat üzerinde yer alıyor. Şairin portresi ve eserlerinden rölyeflerin yer aldığı istasyon seyahat ve sanatın birleşim noktası olarak değerlendirilebilir. Ülkemizde bazı haberlere konu olan bu istasyon, hem tarihi hem de edebî yönüyle seyahat severlerin ilgisini çekse de yeterince tanıtılmamıştır. Bu yazının konusu, 1984 yılında yapıımı tamamlanan Özbekistan'ın Taşkent şehrinde yer alan Taşkent Metrosu'ndaki "Ali Şir Nevayi İstasyonu" olacaktır.

ABSTRACT

The metro line in Tashkent, Uzbekistan, not only shortens the journey of travelers, but also attracts people's attention with its stops, each of which looks like an art gallery. "Ali Şir Nevâyî Station" is located on this line as a beautiful example where the memory of Ali Şir Nevâyî, the great name of Chagatai Literature, is kept alive. The station, where the poet's portrait and reliefs from his works are located, can be considered as the junction point of travel and art. This station, which has been the subject of some news in our country, has not been sufficiently promoted even though it attracts the attention of travel lovers with both its historical and literary aspects. The subject of this article will be the "Ali Sher Nevayi Station" in the Tashkent Metro located in Tashkent, Uzbekistan, the construction of which was completed in 1984.

TAŞKENT METROSU VE ALİ ŞİR NEVÂYİ İSTASYONU

Seyahat etmek kadar seyahatte kullanılan vasıtalar da önemlidir. Güvenli, hızlı ve ucuz ulaşım her zaman insanların tercihi olmuştur. Gelişen teknoloji sayesinde yer üstünden sağlanan ulaşım, metro- lar ile yerin altına taşınmış bu da hızlı, güvenli ve ucuz ulaşımın kapılarını aralamıştır.

Ali Şir Nevâyî 15. yüzyılda yaşamış Türk dilinin önde gelen şair ve yazarlarından. Hatta ona, bir döneme ismini veren şair demek de mümkündür. Timurlular Devleti döneminin dili Çağatay Türk- çesi olarak isimlendirilir ve etkisi 15. yüzyılın baş- larından 20. yüzyılın başlarına kadar devam eder. Nevâyî de bu edebî dilin klasikleştiği zamanda en

güzel eserlerini vermiştir. Bu sebeptendir ki Çağa- tay Türkçesi, Nevâyî Türkçesi olarak anılmıştır.

Nevâyî, Türk diline önemli katkılarda bulunmuş ve ilklere imza atmıştır. Türkçe ilk hamsenin¹ sa- hibidir. Şairlerin hayatlarını anlattığı günümüz bi- yograflerine benzer bir işleyişi olan tezkirenin de Türk dilindeki ilk örneğini veren isimdir. Hamse ve tezkirelerinin yanında; Türkçe ve Farsça divan sahibidir. Tarihi metin yazarıdır. Dil ve edebiyat eserlerinin yanında dinî ve ahlaki konularda kale- me aldığı eserleri bulunmaktadır. Nevâyî üzerine çok sayıda çalışma yapılmış ve halk içinde de eser- leri günümüze kadar okunagelmıştır. O, Türkis-

¹ Beş mesnevinin bir arada bulunduğu eserlere hamse de- nir. Mesnevi ise şiir gibi yazılan kendi içinde kâfiyeli ve ya- zımı ustalık gerektiren uzun hikâyeler olarak tanımlanabilir.

Resim 1. Taşkent Metrosu, 2024 Planı (Kaynak: https://metrotashkent.narod.ru/sxems/map_metro_2024_ilyabirman_ru.png)

tan coğrafyasında hem eserleriyle hem de devlet adamı sıfatıyla değer gören önemli Türk büyüklerindendir. Bunun bir örneği olarak da 1984 yılında yapımı tamamlanan Özbekistan metrosunda kendisine ithaf edilen Ali Şir Nevâyî İstasyonu'nu görüyoruz. İstasyon, Taşkent'in önemli noktalarından Nevayi Bulvarı ile Batyr Zakirov (eski adıyla

Aibek) Caddesi'nin kesiştiği noktada, Özbekistan Gençlik Tiyatrosu'nun (eski adıyla Nevayi Edebiyat Müzesi), Pakhtakor Stadyumu'nun, Gençlik Spor Merkezi'nin ve Ulusal Televizyon ve Radyo Şirketi'nin yakınında yer almaktadır.

Özbekistan, 1924 yılında Sovyetlerin etki alanına girmiş ve yetmiş yıla yakın bir süre "Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" olarak varlığını sürdürmüştür. Sovyetlerin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinden olmuştur. Uzun yıllar süren Sovyet tesirinin bir etkisi olarak da şehirleşmede Rus mimarisi ve teknolojisi görülmüştür. Sovyet Dönemi'nde şehrin nüfusunun bir milyonu aşması o şehrin metroya ihtiyacı olduğunu göstermekteydi. Özbekistan da o dönemde Sovyet şehirlerinden biriydi.

Şehir planlamacıları, 1968'de Taşkent'te bir metro ağı kurulması için harekete geçerek ilk hat inşaatına 1972 yılında başlamış ve bu 1977 tarihinde açılmıştır. Her gün on binlerce yolcuyla dolup taşan metropolde kurulan metro ile Özbekistan, metro ağına sahip yedinci Sovyet şehri olmuştur².

Tarihi temaları sanatla bütünleştiren mimarisi ile Taşkent Metrosu'nun tüm istasyonları göz alıcı özelliklere sahiptir. Bazı istasyonlar kubbeli tavanlar ve çinili duvarlarıyla geleneksel bazıları ise mermer sütunlar ve balo salonlarını andıran büyük avizeleriyle Avrupa'nın modern mimarisini yansıtmaktadır.

Bazı istasyonlara tarihte yer alan şair ve devlet adamı Ali Şir Nevâyî, Timur İmparatorluğu'nun

² <https://sanatkaravani.com/orta-asyanın-ilk-metro-agi-tas-kent-metrosu/>

Fotoğraf 1-2. Taşkent Metrosu (Kaynak: <https://central-asia.guide/>)

kurucusu Emir Timur, Rus şair Puşkin gibi önemli şahsiyetlerin isimleri verilmiştir. Taşkent metrosu yakın zamanda Lonely Planet tarafından dünyadaki en güzel metrolardan biri olarak seçilmiştir.

Metro ağı içerisindeki istasyonların kendine özgü hikâyeleri bulunmaktadır. Hikâyesi olan istasyonlardan bu yazıya konu olan Ali Şir Nevâyî İstasyonu, içerisindeki kubbeler, mavi karolar, şairin eserlerinin rölyef çalışmaları ile içerisinden geçen yolcuyu tarihi İpek Yolu yolculuğuna çıkarıyor. O dönemde yaşamadan o ruhu anlamanın sanatla mümkün olduğunu gözler önüne seriyor.

Özbekistan hattı üzerinde yer alan Ali Şir Nevâyî İstasyonu, 7 Aralık 1984 tarihinde tamamlanarak Алишера Навои (Alişera Navoi) ismi ile hizmet vermeye başlamıştır. İstasyonun adı Türkçeleştirilerek 1992 yılında Алишер Навоий (Alişer Navoiy) olarak değiştirilmiştir. İstasyon, Muhamadjanov ve Rakhimov tarafından tasarlanıp dekore edilmiştir. Yolcu salonu duvarında ise sanatçılar Akhmarov, Kayumov ve alçı ustaları A. Aminov, U. Mamatboev, heykeltıraş A. Shaimuradov'a ait olan Ali Şir Nevâyî'nin Hamse'sinden işlemler (rölyef) yer almaktadır³.

Hamse, şairin beş mesnevisini bir araya getirerek oluşturduğu edebi türün ismidir. Ali Şir

Nevâyî'nin hamsesinde yer alan mesnevilerin isimleri ise şöyledir:

1. Hayretü'l-Ebrâr,
2. Ferhâd ü Şîrîn,
3. Leylî vü Mecnûn,
4. Seb'a-i Seyyâre,
5. Sedd-i İskenderî.

Uzun yıllar güvenlik sebebiyle ziyaretçilerin fotoğraf çekmesine izin verilmemiştir, ancak günümüzde bu yasa kaldırılmıştır. Ali Şir Nevâyî İstasyonu'ndan her biri sanat eseri niteliğindeki görüntülerin fotoğraf kareleriyle yazımıza son veriyoruz.

KAYNAKÇA

- <https://metrotashkent.narod.ru>, Erişim tarihi: 4 Mayıs 2024.
- https://metrotashkent.narod.ru/sxems/map_metro_2024_ilya-birman_ru.png, Erişim tarihi: 4 Mayıs 2024.
- <https://central-asia.guide>, Erişim tarihi: 4 Mayıs 2024.
- <https://sanatkaravani.com/orta-asyanın-ilk-metro-agi-taskent-metrosu>, Erişim tarihi: 4 Mayıs 2024.
- <https://metrotashkent.narod.ru/line2/navoi.htm>, Erişim tarihi: 4 Mayıs 2024.

Tuğçe Nur KESİN

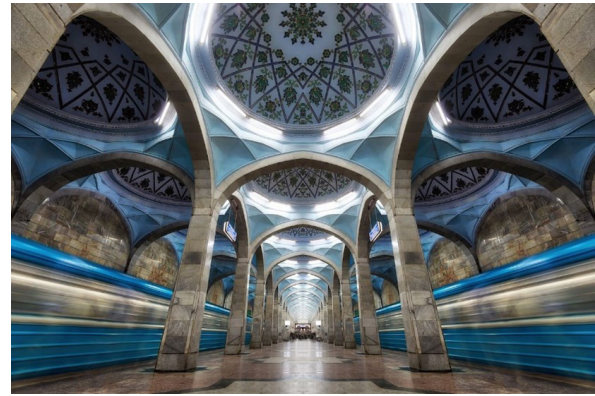
Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 60000, Tokat-Türkiye.

E-posta: tugce.kesin@gop.edu.tr.

ORCID: 0000-0002-6461-9318

Fotoğraf 3. Ali Şir Nevâyî İstasyonu-1987 (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru/guide/>)

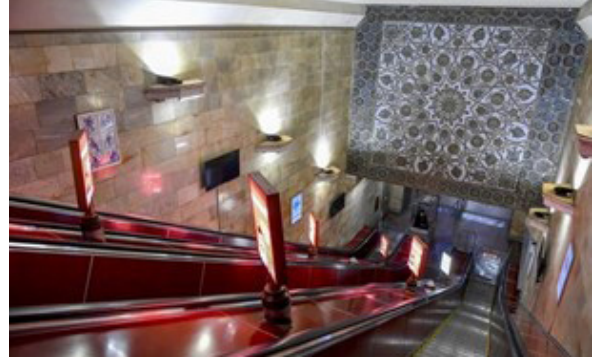

Fotoğraf 4. Ali Şir Nevâyî İstasyonu (Fotoğraf: Lukas Bischoff Photograph/Shutterstock/guide/)

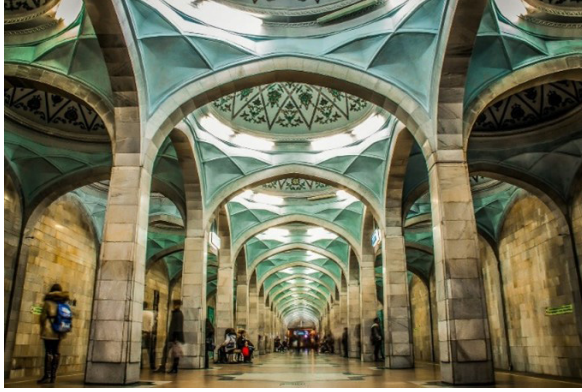
³ <https://metrotashkent.narod.ru/line2/navoi.htm>

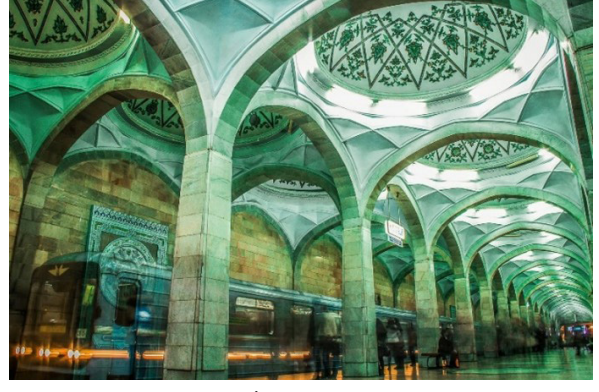
Fotoğraf 5. Ali Şir Nevâyî İstasyonu Girişi (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru>)

Fotoğraf 6. Ali Şir Nevâyî İstasyonu'nda Yer Alan Yürüyen Merdivenler (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru>)

Fotoğraf 7. Ali Şir Nevâyî İstasyonu Kubbe Görünümü (Fotoğraf: Kamil Enikeev)

Fotoğraf 8. Ali Şir Nevâyî İstasyonu Kubbe Görünümü (Fotoğraf: Kamil Enikeev)

Fotoğraf 9. Ali Şir Nevâyî İstasyonu Kubbe İşlemeleri (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru>)

Fotoğraf 10. Ali Şir Nevâyî Rölyefi (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru>)

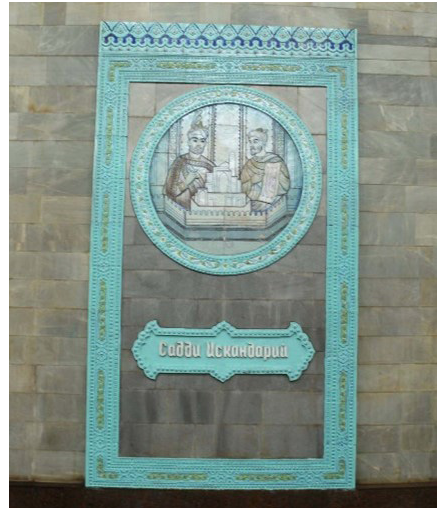
Fotoğraf 11. Ali Şīr Nevāyī'nin Ferhād ü Şīrīn Mesnevisinin Rölyefi (Fotoğraf: Kamil Enikeev)

Fotoğraf 12. Nevāyī'nin Leyla ile Mecnun Mesnevisinin Rölyefi (Fotoğraf: Kamil Enikeev)

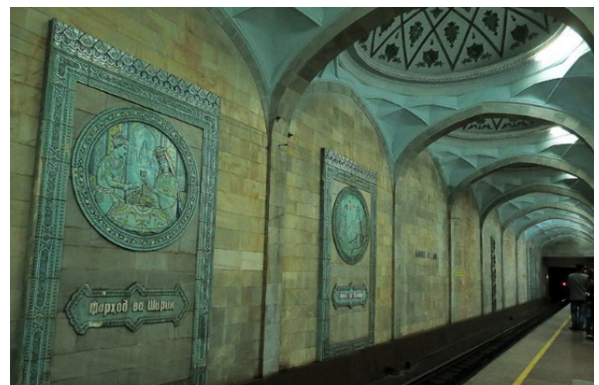
Fotoğraf 13. Nevāyī'nin Seb'a-i Seyyāre Mesnevisinin Rölyefi (Fotoğraf: Kamil Enikeev)

Fotoğraf 14. Nevāyī'nin Sedd-i İskenderī Mesnevisinin Rölyefi (Fotoğraf: Kamil Enikeev)

Fotoğraf 15. İstasyon Duvarındaki Resimler (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru>)

Fotoğraf 16. Ray Duvarından Bir Kesit (Kaynak: <https://metrotashkent.narod.ru>)

Turizm Tarihi İncelemeleri

Tuğçe Nur KESİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu (2014). Yüksek lisans derecesini Ondokuz Mayıs Üniversitesinden Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan (2017) aldı. Millî Eğitim Bakanlığında Türkçe öğretmenliği (2016), Ahmet Yesevi Üniversitesinde Türk dili okutmanlığı (2017-2019) yaptı. Yine aynı üniversitede Basın, Yayın ve Tanıtım Uzman Yardımcılığı (2019-2022) görevinde bulundu. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı (2022). Hâlen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde görev yapmaktadır. Aynı zamanda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Dili alanında doktora öğrencisidir. Temel çalışma alanları, Türk dili, Orta Türkçe (Çağatay Türkçesi) ve Yabancılara Türkçe öğretimidir.